Лукашевич Сергій Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», вул. Чкалова, 17, Харків, 61070,Україна
https://orcid.org/0000-0001-8386-6237, s.lukashevych@khai.edu
Філіпенко Наталія Євгенівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9469-3650
n.filipenko@khai.edu

DOI: https://doi.org/10.32620/pls.2024.4.09

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Завдання статті — визначити можливості та засади застосування інформаційно-аналітичних методик в забезпеченні превентивної та правоохоронної діяльності. Обґрунтовується, що перед правоохоронною системою постає важливе питання щодо запобігання використанню штучного інтелекту у протиправних діях, а перед науковцями - завдання вивчення цього феномену. Стверджується, що першим видом об'єктів запобігання кримінальних правопорушень з використанням штучного інтелекту є загальні явища, які визнаються криміногенними й для інших заходів такого роду: антисоціальні властивості особистості, недоліки охорони, криміногенні ситуації і т.ін. Технології протиправних посягань з використанням штучного інтелекту зазвичай передбачають використання програмного забезпечення та мережі Інтернет. Орієнтація на ці обставини визначає зміст конкретних запобіжних заходів. Запобіжні заходи щодо об'єктів протидії кримінальним правопорушенням з використанням функціоналів штучного інтелекту мають ґрунтуватися на результатах досліджень криміногенних процесів. Враховуючи технологічну специфіку посягань, пропонується використовувати саме інформаційно-аналітичні інструменти, такі як RICAS, Shotspotter, Palantir Gotham та інші.*

Автори дійшли висновку, що на теперішній час активно ведеться розроблення спеціальних інформаційних систем, що містять дані про ідентифікаційне й діагностичне значення ознак, про властивості більшості об'єктів експертного дослідження, про алгоритмічні та евристичні способи вирішення експертних завдань. Комп'ютерна техніка дозволяє якнайширше використовувати ці банки даних експертам, які працюють в експертній установі та навіть проводять дослідження на місці події. У теорії й практиці експертизи застосовується системний підхід, прийоми структурного та системного аналізів. В результаті аналізу теоретичних підходів та нормативно-правового забезпечення обігу та використання інформації в правозастосовній, правоохоронній діяльності та при проведенні судово-експертних досліджень, визначити місце і роль інформації та інформаційних технологій в зазначених процесах. Позитивний вплив використання інформаційних технологій в правозастосуванні, в правоохоронній та експертній діяльності досягається, по-перше, завдяки раціоналізації пізнавальних процедур; по-друге, через покращення автоматизації діяльності; по-третє, шляхом оптимізації прийняття складних рішень з використанням систем, заснованих на базі знань. Таким чином, інформаційне забезпечення правозастосовної та правоохоронної діяльності, а також діяльності щодо проведення експертних досліджень, можна визначити як системну за формою та систематизовану за процедурами, науково організовану та безперервну діяльність з відбору, аналізу, класифікації, синтезу інформації, необхідної для правильного застосування норм права, здійснення правоохоронної діяльності або ж вирішення судово-експертних завдань.

***Ключові слова**: злочинність, запобігання та протидія злочинності, інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційні технології, кримінологічна інформація, криміналістична інформація.*

Постановка проблеми. Як нами уже зазначалось, злочинність є найбільш негативним суспільним явищем. Трансформуючись під впливом різних соціальних, технологічних та політичних чинників, вона завдає суттєву шкоду охоронюваним соціальним цінностям, перешкоджає нормальному функціонуванню державних і громадських інституцій. В умовах повномасштабної агресії рф проти України негатив криміналу стає особливо критичним. Тож протидія злочинності стає одним з головних завдань суб'єктів запобігання та протидії злочинності [1, с. 489] як на загальносоціальному, так і на спеціально-кримінологічному й індивідуальному рівнях. Слід також зазначити, що взаємодія в діяльності всіх суб'єктів превентивної діяльності є нагальною умовою успішного здійснення спеціальних заходів щодо подолання суспільно-шкідливих наслідків злочинності [2, с. 298].

Поглиблення суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи, війна, спричинена агресією Російської Федерації, стихійна міграція населення, надзвичайно високий рівень безробіття та зростання соціальної незахищеності призвели до соціальної напруженості, підвищення криміногенного потенціалу суспільства та реальної перспективи зростання злочинності в Україні.

З огляду на ці обставини, вдосконалення існуючих та розробка нових стратегій і заходів запобігання злочинності перебувають у центрі уваги представників усіх гілок влади та науковців. До основних тенденцій сучасної правоохоронної та правозастосовної діяльності, а також особливостей судово-експертних досліджень на сучасному етапі слід віднести їх високу наукоємність, використання досягнень кібернетики, які виступають каталізатором подальшого розвитку її традиційних засобів і методів, що базуються на досягненнях природничих, технічних і гуманітарних наук.

Виклад основного матеріалу. Перехід від індустріального суспільства до інформаційного і перенесення в кіберпростір не тільки соціальної та ділової комунікації, але й більшості актів індивідуальної соціальної та платіжної активності і майже всіх видів традиційного підприємництва призводить до того, що інформація стає самостійним об'єктом, здатним впливати як на індивідуальний, так і на груповий або навіть суспільний криміногенний потенціал. Таке перенесення комунікації призводить до міграції в кіберпростір деструктивних форм людської поведінки, включаючи поширення кібербулінгу, використання приватної інформації для провокування суїцидальної поведінки та різних видів шантажу, переслідування тощо [3, с. 146].

Значний вплив інформатики на правозастосування, правоохоронну діяльність та судово-експертну практику обумовлений, по-перше, оптимізацією пізнавальних процесів; по-друге, подальшою автоматизацією багатьох етапів правоохоронної та експертної діяльності; по-третє, раціоналізацією рішень, що приймаються за допомогою інформаційних систем тощо.

Кібернетика не тільки запровадила високопродуктивний інформаційний підхід, який розширив можливості практично всіх видів експертиз, а й відкрила шляхи автоматизації експертиз. Активно розробляються спеціальні інформаційні системи, що містять дані про ідентифікаційне та діагностичне значення ознак, про властивості більшості об'єктів експертного дослідження, про алгоритмічні та евристичні методи розв'язання експертних задач. Комп'ютерні технології дають можливість максимально повно використовувати ці бази даних експертам, які працюють в експертній установі і навіть проводять дослідження на місці події. У теорії та практиці експертизи використовується системний підхід, методи структурного та системного аналізу. Одним із перспективних шляхів удосконалення ідентифікаційних процесів є використання теорії інформації.

Інформаційний підхід дозволить окреслити шляхи аналізу та оцінки втрат інформації про ідентифікаційні ознаки на різних етапах їх відображення; використовувати математичний апарат для аналізу не тільки систематичних і загальних, а й випадкових і локальних спотворень ознак та інших втрат інформації на основі єдиного, універсального підходу до них; зменшити неточності в уявленнях експертів про характер ознак [4, с. 14].

Незважаючи на багату практику використання інформаційних потоків в інтелектуальній діяльності сучасної людини та широку теоретичну розробку цієї наукової категорії, на сьогодні не існує сталого визначення поняття "інформація". Це пов'язано, по-перше, з різноманітністю сфер застосування інформації; по-друге, з багатовекторністю інформаційних потоків; по-третє, з великою кількістю операторів, що обмінюються (поширюють) інформацією; по-четверте, з бурхливим розвитком сучасних комунікаційних зв'язків і технологій тощо. На сутність категорії, що розглядається, також сильно впливає відсутність єдиної уніфікованої наукової мови (тобто поняття використовується в межах тієї науки, в якій воно застосовується). Фахівців вже не задовольняє старе визначення інформації, вони потребують більш конкретних характеристик. Тим більше, що визначень інформації існує багато, і кожне з них відображає або специфіку галузі знань, в якій використовується те чи інше визначення, або специфіку професійної діяльності людини, яка дала або запропонувала це визначення, або просто її особистий смак і термінологічні нахили.

Що стосується наукового визначення цього поняття, то підкреслимо, що інформація - це визначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес отримання і використання інформації - це процес нашого пристосування до непередбачуваності зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності у

зовнішньому середовищі. Застосування загальних законів теорії філософії дозволяє зрозуміти природну сутність інформації, тому під інформацією будемо розуміти певну характеристику відображення через те, що відображення є загальною властивістю, атрибутом матерії і завжди характеризується організованістю.

Проаналізувавши наведені вище міркування, зазначимо, що саме категорія відображення є ключовою, яка дозволила розкрити природу інформації. Конкретизація змісту призвела до одночасного розширення обсягу поняття "інформація" і почала характеризувати не лише аспект людського спілкування, а й комунікаційні явища в техніці, біологічних та інших процесах. Ми вважаємо інформацію стратегічним продуктом, вона є основою управлінської діяльності, відображає не тільки умови існування, якість, закономірності, особливості об'єкта, функціонування суб'єкта, а й систему управління в цілому, з її елементами зокрема.

Позитивний ефект від використання інформаційно-аналітичних технологій у превентивній, правоохоронній, правозастосовчій та експертній діяльності досягається, по-перше, за рахунок раціоналізації пізнавальних процедур; по-друге, за рахунок підвищення рівня автоматизації діяльності; по-третє, за рахунок оптимізації прийняття складних рішень з використанням систем, заснованих на знаннях.

На нашу думку, максимальна ефективність згаданих заходів запобігання злочинності має забезпечуватися з урахуванням, по-перше, сутності об’єкту запобіжного впливу, по-друге, компетенції суб’єктів запобіжної діяльності, а по-третє, наявних методів запобігання.

В останні десятиліття, у зв’язку з розвитком інформаційних технологій, з’являється дедалі більше так би мовити «віртуальних» об’єктів запобіжного впливу. Йдеться передусім про кіберзлочини та інші кримінально-карані дії, предметом яких стає інформація. І не дивно, що на державному рівні приділяється особлива увага саме кібербезпеці, якою визначається захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, коли забезпечується сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі. Показово, що в нашій країні реалізується План реалізації Стратегії кібербезпеки України [5], який передбачає розробку системи індикаторів кібербезпеки, створення підрозділів із повноваженнями ведення збройного протиборства в кіберпросторі, ефективну протидію розвідувально-підривній діяльності у кіберпросторі та кібертероризму, посилення технологічного і кадрового потенціалу правоохоронних органів для превенції та розслідування кіберзлочинів, забезпечення безпеки цифрових послуг.

Висновки. Слід наголосити, що позитивний ефект від використання інформаційних технологій у правоохоронній, правозастосовчій та експертній діяльності досягається, по-перше, за рахунок раціоналізації пізнавальних процедур; по-друге, за рахунок підвищення рівня автоматизації діяльності; по-третє, за рахунок оптимізації прийняття складних рішень з використанням систем, заснованих на знаннях. Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення превентивної, правозастосовної та правоохоронної діяльності, а також діяльності, пов'язаної з експертними дослідженнями, можна визначити як систематизовану за формою і систематизованими процедурами, науково організовану і безперервну діяльність з відбору, аналізу, класифікації, синтезу інформації, необхідної для правильного застосування права, здійснення превентивної діяльності та правоохоронної діяльності або вирішення судово-експертних завдань.

Бібліографічні посилання

1. Філіпенко Н.Є., Лукашевич С.Ю. Діяльність судово-експертних установ щодо запобігання злочинності з використанням прогресивних інформаційних методик та технологій. Наукові інновації та передові технології: журнал. (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2023. № 14 (28) 2023. 1324 с. / С. 487-496. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-487-495

2. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : Коллегіум, 2020. 392 с.

3. Лукашевич С.Ю. Future crime: криміногенні загрози майбутнього. Забезпечення правопорядку вумовах коронакризи : матеріали панельної дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 23–24верес. 2020 р. / редкол.: В.Я.Тацій, А.П.Гетьман, Ю.Г.Барабаш, Б.М.Головкін.– Харків: Право, 2020.250 с. С. 144-148. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/4j-forum-2020-zabezpechennya-pravoporyadku-v-umovah-koronakrizi.pdf

4. Natalia Filipenko, Serhii Lukashevych. Information technologies in law enforcement, security and expert activities [Інформаційні технології в правозастосовній, правоохоронній та експертній діяльності]. Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка») : журнал. 2023. No 13 (27) 2023. 897 с./ С. 13-22. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-13-21

5. План реалізації Стратегії кібербезпеки України Введено в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 р. № 37/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0087525-21#Text

Serhii lukashevych, Nataliia Filipenko
Information and analytical support
Preventive and law enforcement activities

Abstract. The purpose of the article is to determine the possibilities and principles of application of

information and analytical methods in ensuring preventive and law enforcement activities. It is substantiated that the law enforcement system faces an important issue of preventing the use of artificial intelligence in unlawful acts, and scientists are faced with the task of studying this phenomenon. It is argued that the first type of objects of prevention of criminal offences using artificial intelligence are general phenomena which are recognised as criminogenic for other measures of this kind: antisocial personality traits, security shortcomings, criminogenic situations, etc. Technologies of illegal encroachments using artificial intelligence usually involve the use of software and the Internet. The focus on these circumstances determines the content of specific precautions. Preventive measures against the objects of counteraction to criminal offences using artificial intelligence functionality should be based on the results of research into criminogenic processes. Given the technological specificity of attacks, it is proposed to use information and analytical tools such as RICAS, Shotspotter, Palantir Gotham and others.

The authors conclude that special information systems are currently being actively developed which contain data on the identification and diagnostic value of features, on the properties of most objects of expert research, on algorithmic and heuristic methods of solving expert tasks. Computer technology makes it possible to use these databases to the fullest extent possible for experts working in an expert institution and even conducting research at the scene of an incident. In the theory and practice of expertise, a systematic approach, structural and systemic analysis techniques are used. As a result of the analysis of theoretical approaches and regulatory and legal support for the circulation and use of information in law enforcement, law enforcement activities and forensic research, the place and role of information and information technology in these processes is determined. The positive impact of the use of information technology in law enforcement, law enforcement and expert activities is achieved, firstly, through the rationalisation of cognitive procedures; secondly, through the improvement of automation of activities; thirdly, by optimising complex decision-making using knowledge-based systems. Thus, information support of law enforcement and law enforcement activities, as well as activities related to expert research, can be defined as a systematic form and systematised procedures, scientifically organised and continuous activities for the selection, analysis, classification, synthesis of information necessary for the correct application of the law, law enforcement activities or the solution of forensic tasks.

Key words: crime, crime prevention and counteraction, information and analytical support, information technology, criminological information, forensic information.

Зразок для цитування:
Лукашевич С., Філіпенко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення превентивної та правоохоронної діяльності. Пропілеї права та безпеки: наук. журнал. Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. №4. С. 65-68. DOI: 10.32620/pls.2024.4.09.